

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ז' תשע"א
מספר 321

ברכת תפילין

ידי קדושת המצוה הנאדרת בעז קדשה בתוכן הכפול: בתכונה המדעות והמוזגית בהופעת הקודש אשר לתפילה של יד, ובתכונה השכלית הדעית, המוארה באור ההקשבה האלקית הנפלאה, בקדושת פאר התפילה של ראש, שהן מתאחדות שתיהן יחד להיות קודש קדשים, למלאות אור פאר והדר נצח אל כל מהות החיים המיוחדים.

בעקבות הדברים הנ"ל יש במצוות התפילין עניין מיוחד שצריך להשפיע על כל אחד מהאומה הישראלית, "אומה קדושה ונפלאה זו", בהתנהגותו ובהנהגותו במהלך חייו. זה החיבור המחייב והבלתי מתפשר בין תפילין של יד לתפילין של ראש. התפילין של יד מבטאים, בדבריו של הרב קוק, את המידות, את הרגש, את הלב (בניגוד לאחרים שהדגישו בתפילין של יד יותר את הצד המעשי של האדם). לדגש זה יש ביסוס הלכתי במיקום תפילין של יד כנגד הלב. תפילין של ראש מבטאים את התבונה השכלית, הדעת. הנחת התפילין בבוקר, לפני כל פעולה אחרת שעושים, יש בה משום תזכורת ליהודי שבכל מעשה שהוא עושה, שממילא יונק או קשור לאלוקות ולבורא העולם, יש שני שותפים: הלב והמוח, הרגש והשכל. שני השותפים צריכים להסכים ולהשלים עם הצעד. זהו העניין המיוחד של העם המיוחד שחייב להקפיד על שילוב בין שני הדברים, ללא שיהיה הפסק או פעולה חוצצת ביניהם. לעתים רואים פעולות שונות, חלקן רוחניות, ששותף אחד לא נמצא בהן. פעולות רגשיות, תגובות רגשיות, אמירות רגשיות או להפך, הכול שכלי ללא אפשרות כניסה לשותף הרגשי. במקרים כאלו יש לזכור את ההכרח של שני השותפים. הצורך בשני חלקי המצווה, של יד ושל ראש, והחובה שלא להפסיק ביניהם אלא לראותם כחטיבה אחת, מדגישה לנו את נחיצות הרגש והשכל בכל פעולה.

הנושא קשור מאוד ורלוונטי גם לנושא השנתי של המכללה השנה: "הנני – שלחני". הרצון למסירות ולהקרבה, לא רק בהופעה רגעית וחד פעמית אלא כדרך חיים, בהתמדה, ללא תלות בגיל או במצב המשפחתי, צריך לבוא בשילוב הנכון שבין שני השותפים: הלב והשכל וב"הסכמת שניהם". "הנני" שיגיע רק מתוך תחושה רגשית של "בא לי לעשות משהו לעם ישראל" או לחילופין ממחשבה שכלית שאינה משולבת עם הרגש – לא יתמיד. מדובר על אחת ההחלטות החשובות של האדם ובשלב שבו הסטודנטיות נמצאות בחייהן, זה הזמן לכנס את שני השותפים ולקבל החלטה לחיים: "הנני – שלחני".

אריאל ניסן

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

השכל והרגש – הילכו שניהם יחדיו?

הרב קוק, בסידורו עולת ראיה, פותח את דבריו על הנחת תפילין בדברים הנפלאים הבאים:

התפילין הם עז לישראל, פארנו החבוש עלינו, הודנו והדרנו. התפארת האלוקית אשר נתגלתה בכנסת ישראל, במהות נשמתה, ביסוד חייה הכלליים, חודרת היא בכל נשמת כל יחיד ויחיד מיחידה. האופי המקודש המיוחד, של אומה קדושה ונפלאה זו, אין לו ערך ודוגמא בכל מהות חיים ונפשיות של כל האדם אשר על פני האדמה.

נשוב לדברים המדהימים והמרוממים האלה בהמשך, עם רצון להבין את הקשר למצוות תפילין.

הגמרא במסכת ברכות (דף ס ע"ב) אומרת: "כי מנח תפילין אדרעיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין ארישיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין".

כלומר, בהנחת תפילין יש שני חלקים: הנחת תפילין של יד והנחת תפילין של ראש ועל כל תפילה יש ברכה שונה. הגמרא במסכת מנחות (דף לו ע"א) אומרת:

אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך. סח – אין, לא סח – לא? והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילה של יד אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין, על תפילין של ראש אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין? אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתיים.

בעקבות הגמרות הנ"ל פסק השולחן ערוך (סימן כה) שמברכים ברכה אחת על הנחת תפילין של יד ושל ראש, אלא אם כן סח בין תפילין של יד לתפילין של ראש שאז מברך שתיים וכך נוהגים בני עדות ספרד. האשכנזים הפוסקים על פי הרמ"א מברכים שתי ברכות בכל מקרה: "להניח" על תפילין של יד ו"על מצוות תפילין" על תפילין של ראש.

לכל הסוגיה ההלכתית הזו, יש רקע מהותי – ערכי מאוד ומשמעותי עבורנו.

בהנחת תפילין שתי מצוות: תפילין של יד ותפילין של ראש. השאלה העומדת לפתחם של הפוסקים היא על החיבור המהותי בין שתי המצוות, הסמיכות הטכנית של שתי המצוות ועל ההפסק ביניהן, ומתוך כך גם האם נברך ברכה אחת או שתיים.

נחזור לדברי הרב קוק שאתם פתחנו. בהמשך לציטוט שהבאנו בתחילת הדברים אומר הרב קוק:

גאות קודש זאת מורשה היא לקהילת יעקב, ואיתנה היא סגולה זו, אדירה ואמיצה היא יותר מכל חקות של כל היקום. והפאר של הטבעיות האלקית הזאת, בתכונתה המדעות הנפשית ובערכה השכלי ברוחני, הוא מתבלט בהוד קדשו ע"י מצות תפילין הדרת תפארתו והבלטת משגב קדושתו העצמית, החבויה במעמקי הויתנו, שהם יוצאים אל הופעה האורית על

ידוע שרחל אמנו נפטרה בעת שילדה את בנימין בנה הצעיר. הז"ל מתעסקים רבות בשאלה מדוע מתה רחל. התשובות המובאות במדרשים מקורם בפרשה:

"ורבנין אמרין כל מי שהוא נודר ומשהא את נדרו סוף שהוא קובר את אשתו. ממי את למד? מאבינו יעקב שעל ידי שנדר ושהא את נדרו קבר את אשתו".¹ בתחילת הפרשה ראינו את הנדר של יעקב – לעשר מכל אשר לו אם ה' ישמרהו בדרך מעשו אחיו. המדרש טוען שכיוון שיעקב השהה את הנדר שלו והתעכב מלבצע אותו, רחל נפטרה.

מדרש נוסף מסביר: "ותען רחל ולאה ותאמרנה לו' – למה מתה רחל תחילה? [...] ר' יודן אומר: שדיברה בפני אחותה".² כאשר יעקב שאל את לאה ואת רחל מה דעתן על בריחה מבית לבן, רחל היא זו שעונה ראשונה לשאלה. וכיוון שענתה לפני אחותה הבכורה – נענשה.

מדרש נוסף טוען שמות רחל היה בעקבות גזרת יעקב על גונב התרפים: "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה" [...] ולא ידע יעקב כי רחל גנתם לשם שמים, שלא יעמוד אביה בקלקולו. לפיכך החרים ואמר לא יחיה, ואף על פי כן פגעה בו קללתו [...] וכתוב ימתה עלי רחל, על הגרמת קללתו".³

המדרשים שהובאו מציגים סיבות שונות למות רחל. מעניין לראות ששלוש הגישות הפרשניות הללו קשורות לדיבור – נדרו של יעקב, קללתו על גונב התרפים, ותשובת רחל לפני אחותה הבכורה.⁴ נקודה זו בפרשה באה אולי להאיר לנו את משמעות כל דיבור היוצא מפינו. כפי שידוע לנו העולם נברא בעשרה מאמרות (אבות ה, א), גם "מִן־תְּחִילֵי בְּרִית לְשׁוֹן" (משלי יח, כא). הדיבור שיכול לבנות עולמות עלול גם להחריב.

הדר אברהם

טודנטית בהתמחויות לתנ"ך ולחינוך חברתי קהילתי

בוועז פולצ'ק

הנני שלחני

רבקה גובר (אם הבנים)

תרס"ב-תשמ"א (1902-1981)

נולדה באוקראינה למשפחה יהודית שורשית שהתפרנסה מעבודת האדמה. הוריה גילו בה כישרון לימודי מיוחד ולכן נשלחה ללמוד בבית ספר תיכון ובאוניברסיטה – הישג יוצא דופן לאישה באותה תקופה. המהפכה הרוסית (1917) קטעה את לימודיה והיא החלה לעבוד כמורה.

בשנת 1921 נישאה למרדכי גובר, בוגר ישיבת סלובודקה ופעיל ציוני. הם עלו לארץ בשנת 1925 ובנו את ביתם ברחובות. בשנת 1934 היו בין מייסדי כפר ביל"ו וכפר ורבורג. בשנת 1942 התגייסה רבקה לחיל העזר לנשים של הצבא הבריטי ושירתה כטבחית בסרפנד (צריפין). לילדיה אפרים וצבי הסבירה כי "אין ברירה, הלא העם היהודי נלחם עתה על קיומו". במלחמת השחרור נפל בנה אפרים בקרב עם כנופיות עיראקיות ליד רחובות. שלושה חודשים לאחר מכן נפל בנה הצעיר צבי בקרב חוליקאת.

מיד לאחר קום המדינה וחקיקת חוק השבות, קלטה המדינה הצעירה מאות אלפי עולים. ממול לכפר ורבורג הוקמו מאות אוהלים ובהם שוכנו העולים החדשים. רבקה יצאה אל מעברת קסטינה והקימה באוהלים בית ספר ללא כיתות, ללא מחברות, ללא מורים ועם תלמידים מכל הגילים. בכך הניחה את התשתית החינוכית של קריית מלאכי. מאוחר יותר שונה שמו של בית ספר קסטינה לבית ספר "אחים" על שם שני בניה. את ביתה הפרטי פתחה לילדי המעברה וסיפקה להם חום, אוכל, ביגוד השכלה ואהבה. דאגתה לילדים עודדה את המושבים כפר ורבורג ובאר טוביה לקבל את העולים החדשים לעבודה.

בשנת 1957 הוקם חבל התיישבות חדש בנגב הצפוני, חבל לכיש. גובר כותבת בספרה: "הנגב משך אותי אליו בכוח איתנים". היא מכרה את המשק בכפר ורבורג, תרמה את הכסף ל"קרן המגן" ועברה למושב נוגה לעזור לעולים החדשים. גובר רחשה כבוד לדרי מעברות האוהלים ונהגה לומר כי "יותר מאשר המדינה קלטה אותה – קלטה עלייה זו את המדינה". "אני רבקה גובר, אישה ללא שררה וללא תפקיד ציבורי, לא מנהיגה ולא משוררת, אישה כפרית אני". כך הגדירה את עצמה רבקה גובר. בן גוריון כינה אותה "אם הבנים" מאחר שהפכה בעיניו לסמל של אם שכולה שניתבה את יגונה לפעילות נמרצת למען קליטת עלייה.

בשנת 1976 זכתה רבקה גובר בפרס ישראל על תרומתה המיוחדת לחברה ולמדינה.
לעיון נוסף:

- ❖ גובר רבקה, **מורשה להנחיל**, ירושלים, קריית ספר, 1988.
- ❖ בר זוהר מיכאל, **ספר המופת: אנשי מופת ומעש בישראל**, תל-אביב: משרד, תשמ"ח.

¹ ויקרא רבה (מרגליות), פרשה לו.
² בראשית רבה (וילנא), פרשה עד סימן ד.
³ שכל טוב (בוגר) בראשית לא, לב.
⁴ מבוסס על רעיון המובא במאמר של יעל לוי "בדמייך חיי".